

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИГЛОБАЛІСТСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ РУХІВ

ORGANIZATIONAL FEATURES AND SPECIFICITY OF PRACTICAL ACTIVITIES OF ANTI-GLOBAL POLITICAL MOVEMENTS

Шуліка А.А.,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

У статті розглядаються особливості формування організаційної структури антиглобалістських рухів, а також основні форми їх практичної діяльності. Зазначається, що антиглобалістські рухи формують мережеву структуру організації без системи формального членства. Також структура антиглобалістських рухів найчастіше не передбачає наявності єдиного керівного органу, а рішення приймаються на основі принципів демократії участі. Така структура пов'язана з тим, що антиглобалістські рухи поєднують досить великий обсяг ідеологічно й політично різноспрямованих груп. Наголошується на тому, що особливості організаційної структури також досить сильно впливають на практичну реалізацію основних цілей антиглобалістських рухів.

Ключові слова: глобалізм, антиглобалізм, антиглобалістська організація, соціально-політичні рухи, демократія участі.

В статье рассматриваются особенности формирования организационной структуры антиглобалистских движений, а также основные формы их практической деятельности. Отмечается, что антиглобалистские движения формируют сетевую структуру организации без системы формального членства. Также структура антиглобалистских движений чаще всего не предусматривает наличие единого руководящего органа, а решения принимаются на основе принципов демократии участия. Такая структура связана с тем, что антиглобалистские движения соединяют довольно большой объем идеологически и политически разнонаправленных групп. Отмечается, что особенности организационной структуры также довольно сильно влияют на практическую реализацию основных целей антиглобалистских движений.

Ключевые слова: глобализм, антиглобализм, антиглобалистская организация, социально-политические движения, демократия участия.

The article deals with the peculiarities of the formation of the organizational structure of anti-globalization movements, as well as the main forms of their practical activity. It is noted that anti-globalization movements form the network structure of an organization without a system of formal membership. Also, the structure of anti-globalist movements most often does not provide a single governing body, and decisions are made on the basis of the principles of participatory democracy. Such a structure is due to the fact that anti-globalist movements combine quite a large amount of ideologically and politically diverse groups. It is noted that the peculiarities of the organizational structure also quite strongly influence the practical realization of the main goals of anti-globalization movements.

Key words: globalism, anti-globalization, anti-globalization organization, socio-political movements, participation democracy.

Постановка проблеми. Глобалізація стала сучасним трендом розвитку. Розвиток глобалізаційних процесів у сучасному світі зумовлює формування ідеологічних основ соціально-політичних рухів, що виступають із критикою глобалізаційних процесів. Основою ідеології таких рухів є насамперед боротьба з процесом і наслідками глобалізації. Тобто їх представники повністю визнають панування глобалізації в сучасному світі та необхідність вести боротьбу, застосовуючи засоби, які стали можливими лише за умов глобалізації (зокрема, мережеву структуру організацій, вільний обмін інформацією тощо). Такі рухи отримують назву антиглобалістських.

Антиглобалізм розуміється насамперед як суспільно-політичний рух і сукупність ідеологічних течій, спрямованих проти певних аспектів процесу глобалізації в її сучасній формі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом особливостям антиглобалізму при-

діляється значна увага. Серед науковців, які досліджували проблеми антиглобалізму, вирізняються Т. Маласай, Д. Поваляєв, Д. Гелд, Е. Мак-Грю, О. Самойлов. Водночас необхідно зосередити увагу на одній із головних особливостей сучасних антиглобалістських рухів – специфіці їх організаційної структури, що визначає особливості їх практичної діяльності та ролі в політичній сфері.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз основ організаційної структури та практичної діяльності сучасних антиглобалістських рухів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Учасники антиглобалістських акцій дотримуються різних, нерідко протилежних уявлень про глобалізацію, альтернативи цьому процесу й тактиці практичних дій. В основі коаліції досить різномірних суспільних і політичних угруповань лежить не прихильність певному єдиному світо-

гляду, а усвідомлення взаємозв'язку глобальних проблем, їх зумовленості ірраціональністю й антигуманністю існуючого суспільного устрою, основу якого становить домінування транснаціональних корпорацій.

Критика транснаціональних корпорацій є важливою частиною світоглядних основ антиглобалістського руху [3, с. 115]. Це проявляється в закликах до зміцнення суверенітету й влади національних держав на протигагу транснаціональному контролю. Також до основних постулатів антиглобалістського руху належать такі: захист національних культур від постійно зростаючого впливу масової культури та стандартизації життя в усьому світі; створення умов для розвитку насамперед національної економіки й виробництва в боротьбі з транснаціоналізацією економічної системи; зміна домінуючої моделі руйнівного, виключно споживчого ставлення до навколишнього середовища й природних ресурсів; зміни системи перерозподілу доходів, що призводить до формування розриву в рівні доходів і споживання в країнах.

У політичній сфері антиглобалізм відстоює насамперед ідеї формування демократії участі, тобто розвиток сфери демократичного управління державою від окремих елементів участі громадян у політиці, прийнятті політичних рішень (таких як вибори, референдуми) до «демократії взаємодії», яка передбачає постійну ефективну взаємодію громадянина та влади, наближеність і безсторонність влади.

Антиглобалістські рухи є неформальними об'єднаннями, учасники яких готові до мобілізації, проведення спільних дій і пошуку нових учасників. Їх характеризує відсутність певного прообразу центрального апарату, наявність мережевої організації діяльності. Постійна активність учасників забезпечується через систему комунікативних мереж із метою підтримки постійного зв'язку та координації.

Досить часто під антиглобалізмом розуміють одну із сучасних, нових політичних ідеологій. Особливістю антиглобалізму є той факт, що антиглобалізм досить органічно включає в себе широкий спектр різних ідеологічних напрямів, світоглядних постулатів, етичних норм і навіть релігійних догм [4, с. 161]. До антиглобалістських рухів долучаються організації пацифістів, захисників тварин, екологів, анархістів, ізоляціоністів, представники сексуальних меншин, численні профспілкові організації, прихильники гноблених релігій, представники молодіжних, антифашистських, студентських та антивоєнних рухів, борці за права людини, захисники прав споживачів, противники абортів, безробітні, студенти, троцькісти, марксисты, націоналісти, євроскептики, навіть деякі фашистські та радикально націоналістські організації.

Ідейним родоначальником антиглобалізму прийнято вважати американського економіста, лауреата Нобелівської премії Джеймса Тобіна, який запропонував збирати хоча б символічний податок на операції з іноземними валютами та спрямовувати отримані кошти на соціальні потреби. Дж. Тобін у 1972 р. підрахував: «Якщо области податком у розмірі лише 0,1–0,25% всі здійснювані фінансові операції, то щороку можна одержувати не менше 150 млрд доларів додаткового прибутку. Цю суму він пропонував передавати міжнародним організаціям, що є альтернативами до чинних Міжнародного валютного фонду, Світового банку тощо, для боротьби з бідністю й нерівністю, розвитку економіки відсталих країн» [6, с. 75].

Ідейні особливості антиглобалізму полягають у його націленості насамперед на неприйняття глобалізації як процесу економічної й політичної експансії найвпливовіших країн світу та транснаціональних корпорацій, що призводить до експлуатації країн, які розвиваються. Неоліберальна глобалізація асоціюється з діяльністю впливових міжнародних інститутів (Світової організації торгівлі, Міжнародного валютного фонду, Світового банку), що спрямовані лише на відстоювання інтересів розвинених капіталістичних країн. При цьому інтернаціоналізація технологій, цінностей і культур визнається невід'ємною частиною розвитку. Тобто головна ідея полягає в тому, що в межах глобалізації економічні вимоги не повинні переважувати над демократичними цінностями, принципом економічної справедливості, захистом навколишнього середовища, прав і свобод людини. Антиглобалістські політичні організації прагнуть зупинити процес, який називають втратою суверенітету демократичними інститутами, намагаються перешкоджати поширенню переконання, що розширення вільної торгівлі та скорочення державного сектора є вигідним для найбільш розвинених країн і знедолених у розвинених країнах. Одними з найважливіших гасел антиглобалістських рухів є «Another World is Possible» («Інший світ можливий») та «The world is not a commodity» («Світ – не товар»).

Успіх антиглобалістів постійно залучає до складу суспільно-політичних рухів активістів у всьому світі, зміцнює рух як коаліцію різних політичних груп і напрямів. Серед антиглобалістів триває дискусія про стратегію боротьби в майбутньому, проте водночас стає зрозуміло, що недостатньо тільки дотримуватися первісного імпульсу об'єднання з метою протистояння процесам глобалізації [5, с. 246].

Антиглобалістські рухи гучно заявили про себе за допомогою масових протестних акцій на межі століть у 1990-х і 2000-х рр. Розрізнені протестні виступи, тією чи іншою мірою спрямовані проти різних негативних проявів та окремих

аспектів політики неоліберальної глобалізації, уперше об'єднані під загальним найменуванням антиглобалістського руху. Його головною відмінною рисою стала не тільки активна протидія процесу глобалізації, а й спільне вироблення цілком конкретних конструктивних рішень із питань подолання низки основних протиріч, а також спрямування на пошук нових форм соціальної самоорганізації та взаємодії різних громадських об'єднань і соціальних груп.

Антиглобалістський політичний рух сформував нову систему розвитку громадських рухів і форм їх взаємодії [2, с. 78]. Організацію та засоби проведення акції антиглобалісти планують і втілюють в життя за допомогою інтернет-комунікацій. Вони не формують бюрократичну структуру з єдиним центром. Яскравим прикладом сучасної мережевої структури антиглобалістів є міжнародна мережа активістів і хактивістів «Анонімус», які виступають за відсутність будь-яких обмежень у мережі Інтернет (політичних, соціальних, економічних і торговельно-промислових, зокрема й обмежень проти боротьби за захист авторських прав, «піратства»). Представники цієї організації також активно беруть участь в акціях протесту антиглобалістів.

Гнучкість, рухомість форм організації формують розвинену систему самоуправління, що характеризується високим рівнем внутрішньої демократії, демократичністю членства. Певною мірою така організація пояснюється крос-ідеологічною та міжкласовою особливістю організацій за загальної орієнтації на практичний результат у створенні більш вільного й соціально справедливого світового суспільства.

Намагання створити єдиний фронт протесту спрямувало антиглобалістів до необхідності співпраці зі старими традиційними протестними організаціями, насамперед профспілками та лівими партіями. Антиглобалісти виробили колективні принципи своєї боротьби: толерантність, відкритість, солідарність, плюралізм, принцип демократичної мобілізації [3, с. 115].

Серед представників антиглобалістського руху виділяються представники радикального напрямку. До них належать такі організації, як Сапатиська Армія Національного Визволення («Ejército Zapatista de Liberación Nacional»), «Чорний блок», італійська «Ya Basta!», іспанський «Рух глобального опору» («Movimiento de resistencia global»), англійська «Глобалізуємо опір» («Globalize Resistance»), які являють собою рух за права молоді, обмеження влади монополій. «Чорний блок» – це насамперед анархістська організація, яка отримала свою назву завдяки використанню тактики протестів і маршів, де люди носять чорний одяг, шарфи, сонцезахисні окуляри, лижні маски та інші предмети одягу з метою забезпе-

чення анонімності. Це пов'язано з тим, що представники цієї організації досить часто вступають у сутички з правоохоронними органами [7, с. 77]. Ці організації дотримуються принципів прямої дії, що включає в себе вуличні протести, графіті-атаки, бойкот, блокування роботи органів державної влади. Досить цікавою є організація «Мережа прямої дії», що представляє університетський рух, який веде боротьбу проти комерціалізації вищої школи.

Частина організацій спрямовують свою діяльність на допомогу соціально незахищеним верствам населення (наприклад, італійська організація «Білі халати» («Tute bianche») спеціалізується на захисті прав хворих і незабезпечених, мігрантів, жінок, дітей).

Досить широкий спектр антиглобалістського руху займають екологічні організації. До них належать «Повернімо собі вулицю» («Reclaim the Street»), «Об'єднаний фронт людей і тварин», «Друзі землі», «Чорний ліс».

Звичайно, важливе місце посідають організації, які ведуть боротьбу з негативними економічними наслідками глобалізації, а також за створення нової економічної й фінансової системи у світі. Серед них варто виділити АТТАК, Focus for the Global South, «50-ти років достатньо», «Банк ненависті», «Bretton Woods Projekt», «Halifax Initiative», «Drop the Debt», що веде боротьбу за списання зовнішніх боргів.

Однією з найвпливовіших антиглобалістських організацій у Франції та світі стала АТТАК. Її ще називають «клубом інтелектуалів» антиглобалізму. Вона була створена в 1998 р. АТТАК – це аббревіатура гасла «За податок Тобіна на користь громадян» [5, с. 247]. АТТАК не обмежується діяльністю проти фінансових спекуляцій та виступає не лише за податок Тобіна, а й за досить активну боротьбу в міжнародній сфері за побудову нових форм організації економіки і політичної сфери. На думку одного з найбільш впливових ідеологів руху АТТАК Крістофа Агітона, націоналізм і міжнаціональна ворожнеча існують на міжнародній арені «для зміцнення влади та маніпулювання масами». Вести боротьбу проти окремих націй (наприклад, американців) означає не розуміти справжні причини бідності [1, с. 47]. На його переконання, антиглобалістський рух пропонує інший шлях розвитку – спільну боротьбу мас Сходу та Заходу, Півдня й Півночі не проти конкретних націй, а проти капіталістів і правлячих верств [1, с. 49].

У процесі розвитку до антиглобалістського руху почали активно залучатися різноманітні профспілкові організації, зокрема Бразильський Єдиний профцентр трудящих (CUT), Конгрес південноафриканських профспілок (КОСАТУ), Конфедерація профспілок Південної Кореї. Активно співпрацює

з антиглобалістами Міжнародна конфедерація вільних профспілок (МКВП), що налічує майже 157 млн членів.

Проти глобалізації виступають багато націоналістичних рухів (наприклад, французький Національний фронт), а також ультраправі політичні сили [5, с. 241].

Сьогодні вже можна побачити намагання сформувати міжнародний комітет антиглобалістів. Однак через свій мережевий характер формування єдиної структури є досить проблематичним. Формою вироблення спільних вимог і плану дій на певний час став Всесвітній соціальний форум (далі – ВСФ), який мав на меті об'єднання зусиль соціальних організацій у роботі над альтернативними соціально-економічними проектами. Подібно до міжнародного з 2002 р. також проводиться Європейський соціальний форум.

Система соціальних форумів дає можливість обговорювати найважливіші питання та шукати нові напрями світового економічного, політичного, соціального розвитку. Попередницею світових форумів вважають «інтергалактичну зустріч проти неолібералізму», яка була організована за ініціативою мексиканських сапатистів улітку 1996 р. Перший ВСФ пройшов 2001 р. в місті Порту-Алегрі (Бразилія) [4, с. 163]. Форум залучив багатьох представників антиглобалістичних рухів, політиків, державних діячів. Участь у форумах брали діючий на той час Президент Бразилії Луїс Інасіу Лула да Сілва, Н. Чомські, А. Каллінікос та інші відомі особи. Кількість учасників ВСФ зростає з кожним роком та складає близько 100 тис. учасників із більше ніж 120 країн світу.

Альтернативи, запропоновані на ВСФ, протистоять процесу глобалізації, що управляється великими транснаціональними корпораціями, а також урядами й міжнародними організаціями, які перебувають на службі інтересів цих корпорацій. ВСФ об'єднує організації та рухи громадянського суспільства з усіх країн світу, проте не збирається бути органом, що представляє все світове громадянське суспільство.

Важливість створення єдиного майданчика для формування спільної мети полягає також у тому, що в антиглобалістів існують значні суперечності з приводу тактики проведення протестів, яка різниться: застосовуються акції блокади, громадянської непокорності, акції саботажу, руйнування магазинів, супермаркетів, банків, представництв корпорацій, зрив конференцій, зустрічей, заходів наднаціональних організацій, хакерські атаки тощо.

Поки що найбільш дієвими й резонансними акціями анти- та альтерглобалістів є публічні

масові демонстрації. Антиглобалістські організації відомі намаганнями зривати резонансні міжнародні саміти, зустрічі G-8, економічні форуми. Акції антиглобалістів остаточно зірвали намагання прийняти Конституцію Європейського Союзу. Найбільш масові акції відбувалися в Сіетлі, Генуї, Мельбурні, Давосі, Вашингтоні, Празі [7]. Досить часто такі акції супроводжуються випадками застосування насилля, вандалізму, часто трапляються випадки сутичок із правоохоронними органами. Під час протестів у Генуї 2001 р. можна було побачити жорсткі зіткнення, під час яких сили правопорядку розправлялися з демонстрантами. Також сутичками супроводжувалися події у Франції в 2005 р. та в Греції у 2008 р., які розпочиналися як акції протесту проти свавілля поліції, а переросли в протести проти расової дискримінації, безробіття, антисоціальної політики держави, у яких активно брали участь різні антиглобалістські організації.

Досить цікаві акції непокорності відбувалися в Греції. Так, у січні 2009 р. медичний персонал захопив лікарню в Афінах. Вони надавали безкоштовні медичні послуги всім пацієнтам, що було акцією непокорності діям владних органів у галузі охорони здоров'я [4, с. 163]. Через місяць у тому ж 2009 р. актори та музиканти захопили національний драматичний театр в Афінах. Їх акція була спрямована на перетворення театру на осередок культури, а не місце отримання прибутку.

Сьогодні досить часто деякі організації антиглобалістів (або їх лідери) обирають більш помірковані форми впливу на світову політику. Вони беруть участь у діяльності політичних партій, стають депутатами національних парламентів та Європарламенту.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, головною особливістю організаційної структури антиглобалізму є насамперед те, що він об'єднує велику кількість суспільно-політичних та економічних поглядів. Намагання створити єдину систему поглядів і плану дій є головним викликом сучасного антиглобалізму. Перешкодою в цьому процесі є насамперед відсутність керівних структур антиглобалізму. З іншого боку, створення єдиної системи рухів виходить за межі організаційних та ідеологічних основ антиглобалізму, які полягають у відсутності єдиної структури, прямій демократії, мережевій структурі. З метою формування спільних позицій проводяться всесвітні та регіональні форуми, створюються мережеві організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агитон К. Альтернативный глобализм: новые мировые движения протеста / пер. с франц. Е. Константиновой и Е. Кочетыговой; под общ. ред. Ю. Марковой. М.: Гилея, 2004. 208 с.
2. Гелд Д., Мак-Грю Е. Глобалізація/антиглобалізація / пер. з англійської І. Андрущенко. К.: К.І.С., 2004. 180 с.

3. Маласай Т. Дилема «глобалізм – альтерглобалізм» в контексті кризових тенденцій глобалізації. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія». 2013. Т. 21. Вип. 23(1). С. 114–118.
4. Поваляев Д. Антиглобалистский фактор в современной мировой политике: опыт интерпретации и концептуализации. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение: вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2015. № 10(60). Ч. 3. С. 160–165.
5. Самойлов О. Теорія та практика антиглобалістського руху. Проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 9. С. 238–251. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pmv_2014_9_16.
6. Трофименко М. Антиглобалістський рух як політичний процес сучасного світу. Українська державність: історія і сучасність: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (26 листопада 2009 р.) / за заг. ред. К. Балабанова. Маріуполь, 2009. Ч. 2. С. 75–76.
7. Juris J. Performing politics: image, embodiment, and affective solidarity during anti-corporate globalization protests. *Ethnography*. 2008. Vol. 9. Iss. 1. P. 61–97.